

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

OILADA YOSHLARNING KASBIY IJTIMOYILASHUVINI TA'MINLASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Adolat Qorayeva Ergashovna

Mamlakatimizda jamiyatni modernizatsiyalash maqsadida jamiyatning dinamik o'zgarishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy qatlam sanalmish yoshlarga islohotlarning ta'sirini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Dunyoning ko'plab mamlakatlarida ijtimoiylashuv sohasidagi ilmiy bilimlarning nazariy o'sishi ikki yo'nalishda sodir bo'ldi. Birinchi yo'nalish xulq-atvorni psixologik tushuntirish tizimidagi ahamiyatini kuchaytirish, bilimlar nazariyasiga asoslangan xulq-atvor uslubi, kognitiv yo'nalishning ustunligi haqida. Ikkinchi yo'nalish ijtimoiylashuv va ijtimoiy amaliyotning nazariy asoslarini asoslashga bo'lgan qiziqishning ortishi bilan bog'liq edi.

Mamlakatimizda yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvini modernizatsiyalash maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlar ko'lami butun mamlakatning irodasini e'tirof etish bilan ahamiyatlidir. Ijtimoiy munosabatlar, so'zning keng ma'nosida, jamiyatdagi turli pozitsiyalarni egallagan insonlar o'rtasidagi aloqalarni, uning ijtimoiy tuzilishini ifoda etadi.

Maqolada yoshlarni ijtimoiy faolligini oshirish ijtimoiy muammo sifatida ilmiy-nazariy asoslari hamda mutafakkirlarimizning yoshlar ijtimoiy faolligini amalga oshirishga doir g'oyalari tahlili haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ijtimoiylashuv, globallashtirish, demokratlashtirish, fransuzcha-modernizatsiya, mafkuraviy immunitet, "Edip kompleksi".

Jamiyatning taraqqiy etishi va umumiy rivojiga, eng avvalo, ma'naviy va ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashga qodir, zamonaviy kasblarni puxta egallagan, butun mamlakat miqiyosida barcha sohalarda modernizatsiya, demokratizatsiya qilish vazifasini amalda joriy eta oladigan kadrlarni yetishtirish muammosini hal qilish zarur hisoblanadi.

Kasbiy ijtimoiylashtirish (lot. Socialis - ijtimoiy) - Shaxsning kasbiy shakllanishi jarayoni pedagogik shart-sharoitlarini ta'minlash demakdir. Ta'kidlash joizki, kasbiy ijtimoiylashuvni bolalik davridanoq aynan oilada ta'minlash o'ta dolzarb vazifalardan bo'lib, xususan bolalik davrida inson shaxsining qariyb 70%i shakllantiriladi. Shunday ekan yoshlar ravnaqi, ya'ni tarbiya bilan bir qatorda, stixiyali kechadigan jarayonlarni ham qamrab oladi. Oilada kasbiy ijtimoiylashuvni ta'minlash maqsadi qo'yilmasa, farzandning

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

jamiyat hayotiga faol integratsiyasi masalalarida bir qancha ziddiyatli holatlarga duch kelish mumkin.

Z.T.Saliyevaning ta'rifiga ko'ra, "ijtimoiylashuv insonning madaniyat, kommunikatsiya ta'siri ostida shakllanish jarayoni, bir-birlari bilan muloqotda bo'lishlarini ifodalaydi" [Saliyeva 2010; 64]. Ba'zi o'zbek olimlarining ta'kidlashicha, o'quvchilarni kasb tanlashga tayyorlash - butun pedagoglar

jamoasining, ota-onalar va ishlab chiqarishga dahldor bo'lgan mutasaddilarning, keng jamoatchilikning ko'p yillik ta'lim-tarbiya ishidir. Yoshlarni ma'naviy va psixologik jihatdan mehnat faoliyatiga yo'naltirish ishiga har tomonlama kamol toptirishning o'zaro bog'liq jarayoni deb qaraladi, bu borada e'tiqod va qobiliyat bilan birga yoshlarning shaxsi harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Kuzatishlarga qaraganda, har bir oilada har bir farzand turli kasb-hunarlariga bo'lgan qiziqishi, e'tibori, imkoniyatlari, layoqatini namoyon qiladi. Yoshlarning o'z qiziqishlarini namoyon qilish jarayonida kattalar ongida ba'zan e'tirozlarni, ma'lum anglashilmovchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Mazkur e'tiroz farzandga nisbatan agressiya sifatida kattalar xulq-atvorida namoyon bo'ladi. Demak, oilada farzandning o'z kasbiy qiziqishlari va imkoniyatlari, layoqatini namoyon qilishi orqali ota-ona farzandni kasbga to'g'ri yo'naltira olishi dolzarb masala hisoblanadi. Agar oilada farzandning kasbiy qobiliyatlari inobatga olinmay, kasbga yo'naltirilsa, ota-ona o'z xatti-harakatlari bilan farzandning kasbiy xohish-istagi, uning ishtiyoqini to'g'ri, ya'ni mutanosib anglamaganliklari sababli farzandning primitiv, ya'ni dastlabki tarzda namoyon bo'layotgan kasbiy irodasini so'ndirib, qiziqishlarini yo'qqa chiqarib qo'yishi mumkin. Natijada, farzand kasbiy ijtimoiylashuv jarayonida qarorda adashib qolishi mumkin. Bu esa farzandning kasbiy qobiliyatlarini, uning layoqatlarini so'nishiga sabab bo'ladi. Inson faqat o'z qiziqishlari va layoqati orqali tanlagan kasbi bilangina o'zini ijtimoiy faol hayotga tayyorlaydi. Oiladanoq farzandlarning kasbiy qobiliyatlari orqali innovatsion zamonaviy kasblarga yo'naltirilmasa, postmedrn, ya'ni texnologik jihatdan o'ta ilg'or jamiyatda yashash sharoitlariga farzandlarni hozirlash imkoni bo'lmaydi. Yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvi muammosi barcha o'tish davrlarida ham alohida davlat va xalqlar uchun muhim ahamiyat kasb etib kelgan. O'tgan yuz yillikning boshlari mobaynida mazkur muammo global xarakter kasb etib kelmoqda, negaki butun koinotning svilisatsiyasi dunyo yoshlarining kasbiy ijtimoiylashuviga yo'naltirilganligiga bog'liq. Yuqoridagi fikrlar Najmiddin Kubro tomonidan yartilgan ("Fi-al adab"), ("Odob qoidalari") risolasida bayon etilgan quyidagi fikrlar bilan go'yo bir nuqatada mujassam etganek bo'ladi: Muvaffaqiyatni sa'yi-harakatda,

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

muvaffaqiyatsizlikni esa loqaydlik va dangasalikda, baloni tilda, halovatni esa sukutda ko'rdim." Bu borada hazrati Bahoviddin Naqshband "Chaqmoqtosh qo'limizga berilgan, faqat harakat qilish kerak, toki natija hosil bo'lsin" deb ta'kidlaganlar.

O'tmish mutafakkirlarining fikrlarini qo'llab - quvvatlagan Jaloliddin Davoniy o'z asarlarida insonni ijtimoiy mavjudot sifatida talqin etadi. Inson faqat jamiyatda, insonlar orasida va ular bilan birgalikda tashkil etilgan munosabatlar jarayonidagina shakllanadi, degan fikrni ilgari suradi. Tatqiqotlarning ko'rsatishicha yoshlarning ijtimoiy faolligini shakllanishi uni bo'lajak kasbini tanlagan davriga to'g'ri kelar ekan. Yoshlar yoki bo'lajak mutaxassislar bolaligidan yoki ma'lum bir kasb egallaguniga qadar ushbu kasbning mas'uliyati, sharaflari va uning qiyin tomonlarini, ayniqsa uning Vatan ravnaqi yo'lidagi o'rnini qanchalik anglab yetsa, unda kasbiy ijtimoiylik shuncha tez ayon bo'ladi. Pedagogika fanida shaxsni ijtimoiylashuvda taqlid tarbiyasining o'rnini alohida ekanligi aniqlangan. Bu muammo J.G. Midl va Freyd nazariyalarida ham alohida o'z ifodasini topganligini ko'rishimiz mumkin.

Tadqiqotlarda J.G. Midl bolalar, birinchi navbatda, atrofdagilarning harakatiga taqlid qilib ijtimoiy mavjudot sifatida rivojlanadilar. Taqlid shakllaridan biri o'yin hisoblanadi. O'yinlarda bolalar ko'pincha kattalarga taqlid qilishini, bola oilaning bevosita oilaning kontekstidan chetda mustaqil harakat qila oladigan mavjudotga taxminan besh yoshlarda aylana boshlaydi deyishadi. Freyd nazarida bu- "Edip kompleksi" ning debochasi Midl nazarida esa rivojlangan o'zini anglash qobiliyatining bo'lishidir.2

Yoshlardan ijtimoiy burchni his etish ko'nikmasining shakllanishi kelgusida ijtimoiy burchni astoydil ado etishga undaydi. Demak, ijtimoiy burchni his etish va uni ijro etish, amalda ko'rsatish o'rtasida farqli jihatlarning mavjudligi izlanishlar jarayonida ma'lum bo'ldi. Shundan kelib chiqib, ijtimoiy burch va ijtimoiy mas'uliyat masalasi shaxsning ijtimoiy xulq-atvor motivlari tarbiyasi ko'rinishida qaraladi.

Kasbiy ta'lim tizimida alohida e'tibor yoshlarning kasbiy layoqati va kasbiy yo'nalganliklarini diagnostika qilishning pedagogik va psixologik aspektlari o'rganildi. Yoshlarning kasbiy ehtiyoj va qobiliyatlarini erta, ayniqsa, uning kasb tanlashgacha bo'lgan davrda aniqlanib, xulosalarni berish, mamlakatimizdagi ta'lim tizimining yangi bosqichma - bosqich tuzilishida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bugungi davrdagi mavjud barcha an'anaviy kasbiy yo'nalishlar va hunar turlari eng qadimgi davrlardan boshlab rivojlanib kelgan. Mehnat qilish bilan

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

insonning o'zi taaluqli bo'lgan jamiyatdagi ijtimoiy muhim obyektga aylana borgan. Mehnatning bo'linishi turli kasb, hunar egalarining turli

moddiy, ma'naviy, ijtimoiy zarur ehtiyojlarini qoplash maqsadida yaratilgan tovarlarning ishlab chiqarilishiga olib kelgan. Bu esa, o'z o'rnida turli xil hunarlar va rang-barang kasbiy mutaxassisliklarning kelib chiqishiga sabab bo'lgan.

Hunar - mayda qo'lda ishlab chiqariladigan tovarlarni ishlab chiqarish jarayoni bo'lib, u mehnat qurollari va mehnat mahorati, yoki mutaxassislik mahoratini taqozo etadi.

Kasb - insonning ijtimoiy muhim va ahamiyatga ega bo'lgan mehnat faoliyati hisoblanadi. Kasb-hunar o'z tadrijiy rivoji jarayonida quyidagi bosqichlarni bosib o'tgan:

➤ uy-ro'zg'or hunarmandchiligi, ya'ni har bir odamning o'zi uchun ma'lum tovarlarni ishlab chiqarish;

➤ buyurtma asosida mazkur tovarlarning keng aholi qatlamlari uchun ishlab chiqarish va tarqatish, biror bir hunar bo'yicha maxsus moslashish;

➤ ma'lim tovarlarni bozorda sotish uchun maqsadli ishlab chiqarish.

Kasb-hunarlarining mana shu tarzda rivojlanishining juda katta ijtimoiy ahamiyati mavjud

bo'lgan. Ma'lumki, qadimiy Sharq xalqlarining ma'daniy merosi ildizlari uzoq o'tmishga borib taqaladi. Bizning hududimizda keng tarqalgan ilk tamaddunlardan biri sifatida Zardushtiylikning muqaddas kitobi "Avesto"dir. "Avesto"da turli kasb egalari, turli ijtimoiy qatlamlar va ularning vazifalari borasida so'z boradi. Masalan, dehqonlar, harbiylar, ruhoniylar va ularning majburiyati aniq tahlilga olinadi.

O'rta asrlarda yaratilgan ko'plab ilmiy-adabiy manbalarda: "Qobusnoma", "Kalila va Dimna", "Guliston va Bo'ston", "Qutadg'u bilig", "Xiba ul-xaqoyiq", "Saodatnoma" kabi asarlarda insoniyat etik-estetik qadriyatlari tizimida mehnat tarbiyasi, hamda kasb-hunarlarini egallash talabi va ularning jamiyat hayotida tutgan o'rni, farzandlarni kasbiy ijtimoiy ruhda tarbiyalash majburiyatlari e'tiborli o'rin olgan. Sharq ma'daniyatining buyuk ensiklopedist olimlari, mutafakkirlaridan Abu Nasr Farobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Muhammad Muso al-Xorazmiy kabilar hayotga kasb-hunarga ega bo'lishlikning eng muhim hayotiy ehtiyojlardan biri sifatida baxolashgan. Shunidek hadislar orqali ilm yo'lida qilingan har qanday say-harakat ulug'lanadi. Aytiladiki, "Bir soat ilm o'rganish bir kechalik toat-ibodatdan afzalroqdir".

"INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2023"

Oilada yoshlarning kasbiy ijtimoiylashuvini ta'minlashning asosiy mazmuni -shu oilada farzandlarning kasbiy ijtimoiylashuvini ta'minlash uchun zarur imkoniyatlar, shart-sharoitlar yaratishni bildiradi. Bugungi davr talabi - yosh avlodni aqliy salohiyatli, zukko, mehnatkash, mas'uliyatli, vatan ravnaqi uchun munosib farzand, kasbiy salohiyati yuqori bo'lgan yetuk mutaxassis sifatida tarbiyalashdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Zaripova G.K Naqshbandiya tariqatida ta'lim -tarbiyaning o'ziga xos pedagogic texnologiyasi .
ped. Fan.nom.dis...avt. T.,2010. -25 b.
2. Isxoqov M, Otaxo'jayev A. Sug'dlarning buddaviy falsafiy-axloqiy yozma merosidan.// qadimgi yozma yodgorliklar.- T.. Yozuvchi 2000/- 37 b.